

Dvě desítky let vedení orchestru po roce 1968

Radomil Eliška

Téma mého příspěvku zní: Dvě desítky let vedení orchestru po roce 1968. Oproti jiným referátům budu mluvit spíše o faktech umělecko-provozních a pouze o skutečnostech týkajících se Karlovarského symfonického orchestru, který ostatně byl a je jakousi páteří kulturního života v tomto městě.

Šéfdirigentem orchestru jsem se stal po konkurzu, který se konal v letech 1968 – 69. Přihlásilo se do něj 12 uchazečů a trval déle než rok. Byl vlastně jakoby tříkolový. V porotě byli Karel Šejna, dr. Vilém Pospíšil, dr. Vladimír Šefl a další. Nastupoval jsem 1. října 1969 a už následující rok začaly stranické prověrky týkající se mimo tisíce jiných také straníka v orchestru, jímž byl ředitel KSO Jiří Navara. Pro svou účast v osmiměsíčním obrodném procesu roku 1968 byl v březnu 1970 ze strany vyloučen a následně zbaven místa ředitele orchestru. O novém řediteli začali jednat inspektoři odboru kultury ZKNV s některými členy orchestru a snad i s některými činiteli města (ale o těchto jednáních jsem se nikdy žádné podrobnosti nedověděl), a výsledkem bylo, že jsem byl k 1. květnu 1970 jmenován ředitelem KSO já. Od tohoto dne jsem tedy plnil tři nejodpovědnější funkce orchestru: byl jsem ředitelem, byl jsem šéfdirigentem a byl jsem dramaturgem (za novou funkci jsem k 1. 5. 1970 dostal přidáno 400,- Kčs).

Ale už v listopadu 1970 byly na příkaz shora zahájeny jakési prověrky všech členů orchestru. Byl ustaven prověřkový výbor (předsedou byl violista pan Nosavcov) a bylo sepsáno kratší prohlášení, které mělo za úkol smazat některé „hříchy“ KSO z nedávné doby. Podle stranických funkcionářů šlo hlavně o následující selhání:

1) Po srpnu 1968 se zcela rozpadla dosavadní organizace strany. Byla malá, ale najednou v ní nezůstal nikdo s výjimkou ředitele Navary. (Tedy až do jeho vyloučení).

2) 26. srpna 1968 se hrála Smetanova Má vlast, a plakát měl černý rám (!)

3) Při cestě orchestru z pražského koncertu se autobus zastavil v Lánech, kde členové KSO položili kytici na hrob TGM.

4) V následných programech po srpnu 1968 byla vyloučena veškerá ruská a sovětská hudba a byli vyškrtnuti všichni interpreti pocházející ze zemí, jejichž armády nás okupovaly.

5) Byla přerušena družba KSO s filharmonií v Halle.

6) A stalo se prý x dalších prohřešků, jimiž se členové KSO provinili.

Brzy byl také vyvinut velký tlak na moji osobu, abych z orchestru propustil předchozího ředitele Jiřího Navaru. Navara byl na odchod z KSO připraven a několikrát chtěl krok učinit sám. Nedovolil jsem mu to a stále jsem ho přemlouval, že odcházet nesmí. Pro mne to byla otázka cti – Navara byl čestný člověk a navíc velmi dobrý trumpetista. Zůstal v KSO až do roku 1979, kdy mu odpovědná místa dovolila učit na hudební škole.

Záhy následoval další požadavek, abych z orchestru propustil dirigenta Josefa Hercla. Důvodem bylo jeho působení na svatojakubském kůru v Praze a řízení tamní chrámové hudby. Tento tlak byl zvláště velký v Plzni. Karlovy Vary byly v tomto bodě nepatrně shovívavější, zřejmě pro Herclovu práci v Karlovarském pěveckém sboru.

Zhruba na podzim 1971 zesílilo přesvědčení ze strany Plzně i Karlových Varů, že musím vstoupit do KSČ. Všechny československé profesionální orchestry (podobně jako i všechna profesionální divadla) byly tehdy spravovány krajskými národními výbory. Tam mi při jednom jednání bylo sděleno, že jsem poslední ředitel krajem řízené organizace, který není členem strany. Současně mi tam naznačili, že pokud bych návrh neakceptoval, museli by hledat jiného ředitele (plus šéfdirigenta v jedné osobě). Tak se stalo, že jsem byl do strany vstoupen od února 1972.

Tato nová instituce, jak jsem postupně zjišťoval, měla jednu výhodu: Všechny prohřešky orchestru, které mu byly připomínány, jsem mohl zaštitit vyslovením určitých záruk a slibem, že vše bude vyřízeno na domácí půdě, neboť nyní k tomu mám dostatečné oprávnění.

Orchestr byl postupně početně doplňován a rozšiřován a začal vystupovat i na pódíích mimokarlovarských, především v Praze. Byly k tomu různé příležitosti: jednak podzimní Přehlídky koncertního umění, jednak jarní Přehlídky soudobé tvorby, ale hlavně tzv. Mezinárodní tribuna mladých umělců. Dnes už se pozapomnělo, že mnohé současné světové hvězdy vystoupily kdysi jako mladí vítězové významné soutěže poprvé v Československu právě s KSO, a právě v Karlových Varech – za všechny jmenuji alespoň Gideona Kremera.

Došlo také ke spolupráci s Čs. televizí. Nahráli a natočili jsme asi šest nebo sedm hodinových koncertů (všechny v sále dnešního hotelu Pupp), které orchestr velmi zpopularizovaly. Bohužel první tři moderovala paní Panýrková, proto se později stáhly. Do vysílání se vracely až koncerty moderované paní Galánovou a panem Friedlem. Ani moderátor koncertu nesměl mít škraloupek z roku 1968!

Za největší přečiny orchestru v době mého vedení se považovalo:

1) Koncert 24. dubna 1974, kdy bylo na programu Haydnovo Stvoření. Bylo zpíváno česky, účinkoval KSO a Karlovarský sbor, řídil Josef Hercl. Týden před koncertem (byl jsem právě v kanceláři) žádal tehdejší tajemník KSČ 29 vstupenek. Ptal jsem se proč, proč tak náhle a proč tolik. Dověděl jsem se, že přijede delegace z družebního města – ruského Kamyšlova. Karlovarští funkcionáři přišli na koncert i s manželkami. Uslyšeli text, rozpoznali slova „budiž světlo, a bylo světlo“, a bylo zle. Jedna z manželek pronesla o přestávce památnou větu: „Co oni to provozují za naše peníze?!” Načež všichni v polovině koncertu demonstrativně odešli. Následující úterý jsem v kanceláři místopředsedy Krajského národního výboru v Plzni vyslechl přísný zákaz hrát napříště jakoukoli hudbu s náboženským nebo duchovním obsahem. Moje obrana, že dramaturgický plán byl schválen radou Západočeského krajského národního výboru (a předtím ideologickým oddělením KSČ) stačila jen k tomu, že nebyl vysloven zákaz veškeré činnosti. Od té chvíle se nesměla hrát Rybova vánoční mše, na Dvořákův festival nesmělo být zařazeno ani Stabat mater ani Requiem, byly škrtnuty Biblické písně se sólistkou Věrou Soukupovou (to byl Dvořákův karlovarský podzim 1976), nemohlo se uvažovat o Mozartově Requiem, dokonce mi byla z vánočního koncertu škrtnuta i směs vánočních koled z pera předsedy Svazu skladatelů Jana Seidla! Je velmi potřebné si tyto skutečnosti občas připomenout, abychom si uvědomili, v jaké divné, neuvěřitelné atmosféře jsme se tehdy pohybovali. Ještě dnes si pamatuji některé poučky z oněch jednání, kdy jsem stál na koberci: „Tvůj orchestr, soudruhu, je součástí kulturní fronty. A to je bojová fronta!” A pak také: „Západočeský kraj je a bude pevnou hrází socialismu!”

Každý rok, když se schvaloval dramaturgický plán, jsem se znovu a znovu pokoušel o prolomení striktního zákazu. Podařilo se to až v souvislosti s výročním vyhlazení Lidic – 10. června 1979 jsem provedl Verdiho Requiem. ZKNV přijal zdůvodnění, že tuto skladbu nastudovali a provedli vězni koncentračního tábora Terezín v době druhé světové války. Ale problémy s duchovní hudbou trvaly až do roku 1989.

2) Za další neodpustitelný přečin se považovalo to, že dva členové orchestru zůstali v zahraničí (jedna bicistka a jeden kontrabasista – oba zůstali v západním Německu). Následky byly tvrdé: dostal jsem příkaz, abych na začátku každé zkoušky zajistil tzv. ranní politickou desetiminutovku a aby se každý měsíc v orchestru uskutečnilo jednodenní politické školení. Všechny zmíněné příkazy se „jako“ plnily, „jako“ uskutečňovaly, doopravdy však k tomu nikdy nedošlo. Ovšem případné sankce jsem si tím na sebe přivolával sám...

3) Jedenkrát za dva roky docházelo k hloubkové revizi celého orchestru. Kontrolním orgánem byl tzv. „Výbor lidové kontroly“, zkráceně „VLK“, a ten během čtrnácti dnů zkontroloval vše, počínaje finančními doklady a pokladnou až po inventář. V době do roku 1989 nemohly být v organizacích, jako byl např. KSO, kopírovací stroje (mohly by být totiž použity i k rozmnožení nelegálních tiskovin). Existovaly pouze tzv. cyklostyly nebo lihové rozmnožovače. Oba byly využívány k rozmnožování měsíčních pracovních plánů. Blány, z nichž se kopírovalo, musely být číslovány a zakládány. Při jedné revizi se stalo, že čtyři chyběly, což bylo klasifikováno jako závažný prohřešek, a protože navíc nebylo možné dohledat nějaký účetní doklad, byl jsem po oné revizi opět v Plzni na koberci.

Byly i další přečiny a prohřešky, ale nechci, aby můj příspěvek byl naplněn jen takovýmito událostmi. Svěřím se, že asi po třech letech ředitelování KSO (bylo to na jaře 1973) jsem poslal na ZKNV písemný rozklad, že sloučení funkcí je neúnosné. Určitým impulsem k takovému kroku byl telefonát z Pragokonzertu, který mě žádal o záskok za onemocnělého dirigenta Trhlíka pro koncert ve východoněmeckém Magdeburgu. Okamžitě jsem žádal ZKNV o souhlas s výjezdem do zahraničí – ředitel totiž musel mít souhlas nadřízeného orgánu. Odpověď zněla: „Rada ZKNV zasedá až za 14 dní, výjimka je vyloučena.“ Jenomže koncert byl za týden! Záskok se nakonec nekonal, a já jsem se proto velmi snažil, aby do KSO přišel nový ředitel. Návrh zněl: pan Zdeněk Pachovský. Během asi půl roku bylo vše projednáno a schváleno, Z. Pachovský však nakonec při úplně posledním schvalování na půdě ZKNV neprošel. Důvodem byla emigrace jeho sestry do Německé spolkové republiky. Řediteloval jsem tedy dál – až do roku 1978. Tehdy byl novým ředitelem KSO jmenován Miloslav Kovář, kdysi basklarietista plzeňské opery. Za jeden rok a deset měsíců byl však odvolán pro zjevnou neschopnost. Když nastoupil, nevěděl ani, jaký význam má slovo abonent. Nebyl schopen udělat ani korekturu plakátu. Za celý rok nepochopil, jak se označuje (a v jakém pořadí) symfonie. Že je nejdřív číslo, pak tónina, pak název a nakonec opus. Jako kovaný straník mě žádal, abych v orchestru neříkal „pánové“, ale „soudruzi“. A nápad, který nakonec přece jen uskutečnil a za který dostal vysokou peněžní odměnu, znamenal, že v orchestru byla založena „brigáda socialistické práce“. Když jsem se zeptal, jaký to bude mít smysl, odpověděl (cituji naprosto přesně): „Budou lépe ladit a budou lépe hrát rychlé noty.“

Před rokem 1979 jsem byl znovu ředitelem, tentokrát však pouze zatímním, s úkolem napravit všechny nesmyslnosti, k nimž za poslední necelé dva roky došlo. A s osobním úkolem, najít nového ředitele. To se nakonec

podářilo, a tak 1. října 1981 byl do orchestru uveden nový ředitel Zdeněk Janda. Myslím, že to byl velmi dobrý ředitel, neboť byl velmi inteligentní, hudebně vzdělaný, iniciativní a velmi společenský. Na spolupráci s ním vzpomínám velice rád tím spíše, že jsem měl najednou mnohem více času než v minulých letech. Od sezóny 1984/85 měl orchestr 86 členů, došlo k významným a dlouhým zájezdům do Španělska, do Německé spolkové republiky a do Rakouska, pokračovaly koncerty na pódíích pražských včetně vystoupení na Pražském jaru a nahrálo se několik velmi pozoruhodných snímků.

Ale ještě zpět k době mého ředitelování, tj. k létům 1970 až 1978 a pak 1979 až 1981: Mé spory a někde dokonce tvrdé střety na půdě ZKŇV, má různá bojování a odporování, někdy úspěšná, jindy zcela neúspěšná, měly následky. Velmi často jsem nesměl dirigovat v zahraničí. Také to byly neustálé kontroly toho a onoho ze strany odboru kultury ZKŇV. Pro některé funkcionáře to byl doslova pamlsek, neboť pražský Svaz skladatelů a koncertních umělců navrhl mé jmenování zasloužilým umělcem. Aby návrh prošel, musel být schválen také v Karlových Varech a místní orgány se chopily příležitosti a návrh odložily o celé dva roky.

Popsaná doba je za námi. A s ní i všechny trapnosti a neuvěřitelnosti. Nicméně když jsem o některých zde popsaných událostech mluvil v jedné hudební společnosti, poznamenal jeden náš významný sbormistr: „Přejeme si, aby současná doba nevymyslila zase hlouposti jiné!“ Oba profesionální orchestry Karlovarského kraje bojují dnes o svoji existenci – karlovarský i mariánskolázeňský. Kéž se jejich problémy co nejdříve vyřeší a kéž se obě tělesa stanou důstojnými reprezentanty hudební kultury na západě Čech a vlastně v celé naší republice!